

Maru Trujillo

Acollida immediata a menors que migren sense referents familiars.

Reflexions per a la pràctica professional

Resum

L'article proposa reflexionar sobre l'acció protectora i la intervenció que d'aquesta se'n deriva amb les/els menors que migren sense referents familiars. L'experiència d'un centre d'acollida inicial i immediata servirà de fil conductor per endinsar-se en la seva situació a Andalusia, les tipologies de menors que s'atenen així com la diversitat de situacions de desprotecció que presenten. Reflexionar sobre factors que han de ser presents quan planifiquem i actuem i pensar sobre models globals de la intervenció, són les qüestions plantejades, amb l'ànim de contribuir a la construcció col·lectiva del coneixement sobre aquesta població tan important com és la infància i adolescència que migra de forma precoç.

Paraules clau

Exclusió i risc social, Infància vulnerable, Infància invisible, Intervenció amb infància, Menors estrangeres/rs no acompanyades/ts, Migració precoç

Acogida inmediata a menores que migran sin referentes familiares. Reflexiones para la práctica profesional

Immediate reception for minors who migrate without family support. Considerations for professional practice

El artículo propone reflexionar sobre la acción protectora y la intervención que de ésta se deriva con las/los menores que migran sin referentes familiares. La experiencia de un centro de acogida inicial e inmediata servirá de hilo conductor para adentrarse en su situación en Andalucía, las tipologías de menores que se atienden así como la diversidad de situaciones de desprotección que presentan. Reflexionar sobre factores que deben estar presentes cuando planificamos y actuamos y pensar sobre modelos globales de la intervención, son las cuestiones planteadas, con el ánimo de contribuir a la construcción colectiva del conocimiento sobre esta población tan importante como es la infancia y adolescencia que migra de forma precoz.

The article proposes to reflect on protective action, and the influence this has on minors who migrate without family support. The experiences of an immediate, initial reception centre is the line leading inside the situation of Andalusia, describing the type of minors taken in, and the many different situations found where protection is lacking. Reflection on factors that should be present when planning, acting and thinking on global model of intervention are the questions posed, in order to contribute to the collective building of knowledge on the childhood and adolescence of early migrants, who are an important part of the population.

Palabras clave

Exclusión y riesgo social, Infancia vulnerable, Infancia invisible, Intervención con infancia, Menores extranjeras/os no acompañadas/os, Migración precoz

Key words

Exclusion and social risk, Vulnerable childhood, Invisible childhood, Intervention in childhood, Unaccompanied foreign minors, Early migration

Autora: Maru Trujillo

Títol: Acollida immediata a menors que migren sense referents familiars. Reflexions per a la pràctica professional

Referència: Educació Social, núm. 45, p110 p134.

Adreça professional: marutru@hotmail.com

Introducció

El sistema de protecció a la infància a Espanya el conforma un conjunt de polítiques socials i normes legals que estableixen mesures, procediments, principis d'actuació, recursos i pràctiques professionals encaminats a satisfer les necessitats dels nens i a garantir l'exercici de tots els seus drets reconeguts en la legislació internacional, nacional i autonòmica. És un sistema dissenyat per a menors nacionals les situacions de desprotecció dels quals es produeixen en el context espanyol i que parteix de la premissa que tota la societat, i especialment els poders públics (administració), té responsabilitat en l'atenció i protecció del/la nen/a.

Les situacions de vulnerabilitat i desprotecció en què es troba la infància en l'actualitat transcendeixen fronteres. Les migracions dels/de les menors de països tercers a Espanya suposen altres realitats socials que reverteixen una gran complexitat i per a les quals el nostre sistema de protecció no estava pensat ni desenvolupat.

Entendre que la protecció d'aquests menors competeix a aquesta societat i fonamentalment als poders públics, és una qüestió que en l'actualitat segueix sense estar satisfactòriament resolta. Malgrat que la seva presència en el context espanyol s'allarga ja més d'una dècada, la discussió segueix centrada en si han d'estar o no aquí i en com resoldre el retorn als seus països de procedència. Però la realitat és pertinaç i no pot ser negada, aquests menors conviuen amb nosaltres, tenen necessitats que han de satisfer i són subjectes de drets especials per la seva condició de menors d'edat i, per tant, cal propiciar les condicions adequades per tal que puguin exercir-los. El debat ha d'apuntar també cap a altres horitzons, especialment a la revisió de les respostes institucionals i socials, a l'atenció que requereixen aquests menors en la seva diversitat, ja que presenten situacions heterogènies, i aquesta atenció constitueix com un nou repte de l'acció protectora.

Aquest article pretén aproximar-nos a la reflexió sobre la intervenció amb els menors migrants que es troben a Espanya sense la companyia de les persones que exerceixen la seva pàtria potestat o la seva tutela i per a això ens endinsarem en l'experiència d'un centre d'acollida immediata, el *Centro Ángel Ganivet* a Granada.

La descontextualització que suposa plantejar la intervenció en un recurs concret com és el *Centro Ángel Ganivet*, sense abordar aspectes a nivells més amplis és minimitzada en presentar-se aquest article formant part d'un recull en què s'aborden amb suficient profunditat molts dels coneixements necessaris per a l'apropament i la comprensió del fenomen de la migració precoç, que afecta nens, nenes i adolescents.

L'article abordarà l'experiència d'aquest centre en el qual es desenvolupa un programa d'acollida inicial i immediata explicitant les seves característiques i com articula els seus procediments d'actuació amb les/els menors que atén. És

El debat ha d'apuntar també cap a altres horitzons, especialment a la revisió de les respostes institucionals i socials que requereixen aquests menors en la seva diversitat

molt important conèixer els perfils de les i dels menors acollits ja que això suposa una manera d'anar identificant noves situacions que afecten la infància, i així poder orientar el nostre treball. Igualment, saber amb rigor les seves situacions sociofamiliars pot ajudar-nos a eliminar estereotips que se'ls han anat atribuint, sobretot en allò que es relaciona amb els menors de procedència marroquina (Giménez y Suárez 2000, Jiménez 2003, Morante y Trujillo 2007). Afrontar la intervenció amb rigor no és tasca fàcil; la seva complexitat és present en tot moment, analitzar què fem en la nostra pràctica, assenyalar dificultats que afecten tant els professionals com els mateixos/es menors en els seus processos d'integració, reflexionar sobre factors que han d'estar presents quan planifiquem i actuem i pensar sobre models globals de la intervenció, són les qüestions que planteja aquest article, amb ganes de contribuir a la construcció col·lectiva del coneixement sobre aquesta població tan important com és la infància i adolescència que migra de forma precoç.

Els menors estrangers no acompanyats en el context andalús

La presència de menors que migren sense referents adults a Andalusia es remunta als últims anys de la dècada dels 90 i anirà prenent més gran rellevància en la dècada present, no només per l'augment quantitatiu sinó també per la seva acusada presència en els àmbits: socials, acadèmics i polítics; per la seva banda, els mitjans de comunicació es van fent ressò de tot allò que a aquests nens fa referència, i es produeix una hipervisibilitat¹ del fenomen en el cas concret dels menors del sexe masculí de procedència marroquina, que es materialitza en una construcció negativa carregada d'estereotips que ens porta a percebre'ls com a "amenaçadors per a la societat receptora".

Andalusia en un principi no era un destí elegit pels menors, però com a lloc d'arribada de les migracions clandestines a través de diferents mitjans - els vehicles de transport de mercaderies o les pasteres - la presència de menors resultava inevitable. Els menors ingressaven als centres després de la seva localització en arribar a través d'aquests mitjans, però els seus projectes migratoris tenien altres itineraris; els centres eren per a molts simplement llocs de pas que abandonaven per seguir els seus itineraris previstos, tot i que d'això se'n feia també una lectura negativa en considerar que els menors "s'escapaven" dels centres, anàlisi que ha contribuït a la imatge estereotipada d'aquests menors.

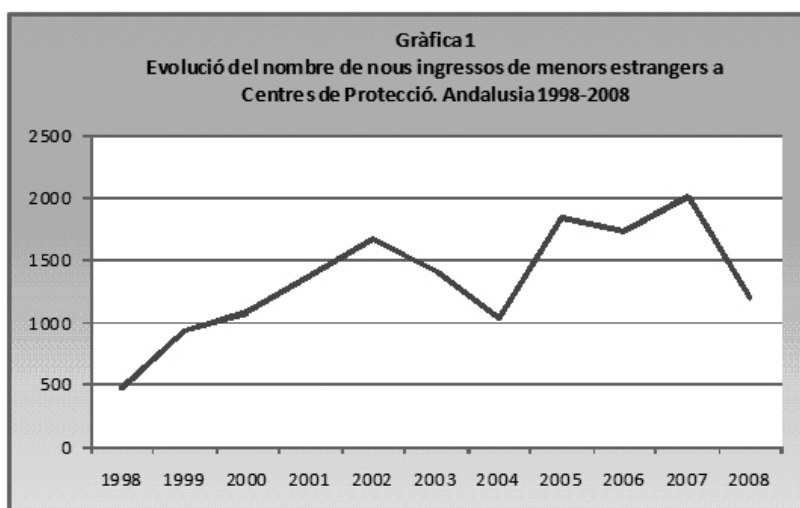
Hi ha una manca de claredat pel que fa a les dades sobre menors no acompanyats

La quantificació dels menors no acompanyats ha anat suscitant una font de debat i àdhuc de polèmica entre responsables de les Administracions, ONGs i investigadors sobre el tema, tot i que això no és quelcom d'específic d'aquesta Comunitat Autònoma. Diferents autors han assenyalat que els responsables polítics sobredimensionen el fenomen. De qualsevol manera podem afirmar que hi ha una manca de claredat pel que fa a les dades sobre menors no acompanyats, les fonts estadístiques no sembla que clarifiquin els criteris amb els quals es

registren les dades. Generalment, tot i que apareixen diferenciades les dades referides a nombre de nous ingressos en centres i les dades sobre nombre de menors atesos en centres, no es diferencia ni nombre de menors que protagonitzen diversos ingressos ni nombre d'aquells que procedeixen d'altres centres en aquesta o altra Comunitat Autònoma i que han pogut ser ja senyalats com a nous ingressos amb anterioritat. Per altra banda les dades no apareixen suficientment explicitades ni desagregades per sexe i edat o llocs de procedències. No apareixen tampoc dades referides als temps de permanència dels menors als centres o les mesures preses pel que fa a ells.

L'*Observatorio de la Infancia de Andalucía* publica en el seu butlletí "cifras y datos" nº 6 de desembre de 2009 les següents dades referides al nombre de nous ingressos de menors estrangers als centres de protecció d'Andalusia²:

Font: *Observatorio de la Infancia de Andalucía*

Consultant altres dades com els referits al primer article d'aquesta revista "Els i les menors migrants no acompanyats/des: entre la indiferència i la invisibilitat", i en altres publicacions de les mateixes autores (Quiroga, Alonso, Sòria. 2009) que prenen com a font el Ministeri de Treball i Immigració, podem observar en la taula referida a nous ingressos dels anys 2008-2009 que en el cas d'Andalusia es registren 308 ingressos l'any 2008 i 514 l'any 2009. És evident el contrast i discrepància en relació amb els aportats per l'*Observatorio de la Infancia* l'any 2008, establint-se una diferència de 900 ingressos.

La següent taula recull les dades aportades per l'OIA en relació a l'any 2008 en què es desagreguen algunes dades per procedència, edat i sexe. Tanmateix, les dades no clarifiquen, les procedències d'altres països, fent la divisió marroquins / no marroquins. En el cas de les noies no s'especifiquen tampoc les dades per edats o procedències.

Taula 1. Menors estrangers acollits a Centres de Protecció.
Andalusia 2008

Total de nous ingressos d'estrangers a Centres de Protecció de Menors (CPM)	1.208
Percentatge de marroquins entre les i els menors estrangers acollits a CPM	69,5%
Percentatge d'estrangers que tenien de 15 a 17 anys en data de l'ingrés	69,1%
Percentatge de noies entre els nous ingressos d'estrangers a CPM	10,5%
	126
Total d'estrangers atesos a CPM a data de 31 de desembre	900
Percentatge de marroquins entre les i els menors estrangers acollits a CPM en data de 31 de desembre	84,6%
Percentatge d'estrangers que tenien de 15 a 17 anys en data de 31 de desembre	76,0%
Percentatge de noies sobre el total d'estrangers a CPM en data de 31 de desembre	7,0%
	63

Font: *Observatorio de la Infancia de Andalucía*

Podem concloure afirmant que quantificar aquest fenomen és una fita pendent, sempre que aquesta quantificació serveixi per aprofundir en el coneixement del fenomen migratori que afecta la infància i, conseqüentment, pugui orientar les polítiques d'intervenció que s'ha de dur a terme per a l'atenció dels menors i garantir l'exercici dels seus drets.

El Centro Ángel Ganivet

És un centre amb una llarga història en l'atenció a la infància, exercint diferents funcions, segons el moment. Des dels anys 40 del segle XX, després de la guerra civil, en els quals es va dedicar a recollir nens abandonats o orfes, fins a l'etapa de la democratització d'Espanya, el centre sempre ha estat una institució dedicada a l'atenció de la infància i la seva gestió ha anat a càrrec d'organitzacions religioses.

En les dècades dels 70-80 amb els canvis polítics viscuts a Espanya, la democratització del país i l'aprovació de la Constitució Espanyola, així com les correlatives reformes per a la protecció dels grups més vulnerables, entre aquests la infància, s'inicià l'articulació del sistema de protecció. El *Centro Ángel Ganivet* ha d'afrontar aquestes transformacions i canvis fonamentals i ha d'adequar-se als nous temps. El centre adquireix un caràcter totalment públic en la seva titularitat i en la seva gestió.

Tot i així, des que aquest centre forma part del sistema públic de protecció a la infància, ha anat tenint diferents funcions i encàrrecs institucionals, en funció de les diferents demandes socials pel que fa a les necessitats de la infància i del desenvolupament organitzatiu de la mateixa estructura del sistema de protecció a Andalusia.

Al voltant de l'any 2000, el centre adquireix la funció d'acollida immediata per a menors de 12 a 18 anys, independentment de sexe o nacionalitat. Tanmateix, l'aparició del fenomen migratori que s'anomena "Menors estrangers no acompanyats", va determinar l'acollida majoritària d'aquests menors, atenent sobretot menors del sexe masculí procedents del Marroc (Thamar y Trujillo 2005).

En l'actualitat, el *Centro Ángel Ganivet* és un recurs residencial per a la protecció de menors en què es desenvolupa un programa destinat a l'Acollida Inicial i Immediata³. El centre acull menors de 12 a 18 anys, dels dos sexes, tant nacionals com estrangeres/ers i porta a terme les accions protectores que es deriven de les següents situacions⁴:

- L'Acollida Immediata o d'Urgència de caràcter general
- La Primera Acollida per a la Recepció, Diagnòstic i Derivació
- L'Acollida Immediata especialitzada en Menors Esxtrangers No Acompanyats, etc.

El Centre disposa de 25 places i és dotat de recursos materials i humans adequats a la funció que exerceix.

Compta amb quatre pisos per a menors, zones per a l'expansió i desenvolupament d'activitats educatives, zones enjardinades i de serveis. Entre els recursos humans compta amb 12 Educadors, 12 Monitores, 1 Psicòloga, 1 Treballadora Social, 1 Equip Directiu i personal de suport en diferents tasques (cuina, neteja, porteria, etc.) Aquesta dotació es complementa amb 1 Mitjancera intercultural i 1 monitor d'esports.

Les i els menors que atensem

Al llarg d'aquesta dècada, el centre ha anat atenent majoritàriament "menors no acompanyats" procedents del Marroc, no obstant això, tot i que amb presència minoritària, els ingressos de les i els menors s'han correspost també amb altres situacions que podem sintetitzar en les següents:

- Menors dels dos sexes que responen a la definició de “menors estrangers no acompanyats”
- Menors de dos sexes estrangeres/ers a Espanya i els pares, tutors o guardadors dels quals es troben també al territori espanyol.
- Menors adolescents nacionals dels dos sexes amb problemes relacionats amb una alta conflictivitat o violència familiar.

L'any 2009, s'han atès en xifres globals a **209** menors⁵, d'aquests 20 menors venien de l'any anterior i **189** són de nou ingrés de l'any 2009.

En relació amb el nombre d'ingressos obtenim una xifra lleugerament superior a la dels menors ja que 16 d'ells van tenir dos o més reingressos.

Els 209 menors atesos, es corresponen amb les següents situacions:

- 165 es corresponen amb menors estrangers del sexe masculí
- 16 es corresponen amb menors espanyols del sexe masculí
- 17 es corresponen amb menors estrangeres del sexe femení
- 11 es corresponen amb menors espanyoles del sexe femení

En relació a anys anteriors això significa una disminució de menors atesos⁶:

Any 2009: **209** menors (20 de l'any 2008 i 189 nous ingressos)

Any 2008: **341** menors (27 de l'any 2007 i 314 nous ingressos)

Any 2007: **307** menors (27 de l'any 2006 i 280 nous ingressos)

Any 2006: **258** menors (27 de l'any 2005 i 232 nous ingressos)

Els cessaments al centre, atesa la característica de primera acollida representen números similars al nombre d'ingressos. Dels 209 menors atesos les baixes es produeixen per:

• Trasllats a altres recursos amb propostes de mesura:	25.84%
• Abandonaments voluntaris:	23.92%
• Retorns a centres de procedència:	15.31%
• Trasllats per reorganització de recursos:	20.10%
• Reintegracions familiars:	8.13%
• Centre de reforma:	1.91%
• Cessament per majoria d'edat:	0.96%
• Romanien al centre	3.86%

El percentatge més gran es registra pel que fa a situacions en què els menors romanen al centre fins que, després d'acabar la fase d'estudi-diagnòstic i pronòstic i la fase de proposta de mesura, són traslladats a un recurs residencial bàsic.

Detallant una mica més, senyalarem els perfils dels menors que hem anat atenent, tot i que hem de considerar que aquests no es configuren com a representatius de grups, ja que dins d'ells les característiques de les i els menors i les situacions familiars que els acompanyen són diverses i heterogènues (Jiménez 2003, 2005).

Perfils de les i els menors estrangeres/ers⁷ atesos al centre

Tot i que s'estan produint determinats canvis en els processos migratoris de les i els menors, que es reflecteixen en una presència més diversificada de menors al nostre centre, segueix mantenint-se com a **majoritari el perfil** que es correspon amb els menors del sexe masculí, amb 16-17 anys, **procedents del Marroc**, que han emigrat per buscar una promoció laboral i econòmica, han pres la decisió de forma autònoma amb el suport del grup d'iguals i el coneixement dels seus pares; que han entrat a Espanya de forma il·legal.⁸

De forma minoritària i amb característiques comunes a aquest perfil i també al de dones adultes que migren amb objectius laborals, progressivament es van incorporant noies que procedeixen del Marroc amb projectes autònoms i en alguns casos inicien la cadena migratòria. Els seus projectes s'assemblen als dels projectes migratoris dels menors i als de les dones adultes amb objectius laborals, tot i que les seves motivacions són molt diverses. Per a l'accés al país utilitzen indistintament mitjans de menor o més grans riscos (pas per llocs habilitats-pastera) (Morante y Trujillo 2007).

En els últims anys i relacionat amb els canvis de rutes de les migracions clandestines que arriben a les costes andaluses i, juntament amb altres factors com els acords entre el govern Central i el govern de la Comunitat Insular de Gran Canària o de les Ciutats autònomes de Ceuta i Melilla, ingressen als nostres centres nois i noies procedents de països subsaharians. Són menors que s'aproximen al següent perfil, encara minoritari al nostre centre.

Menors del sexe masculí, amb 16-17 anys, **procedents de països subsaharians** (Burkina Fasso, Mali, Guinea Conakry o Nigèria) que emigren per buscar una promoció laboral i econòmica i la decisió d'emigrar dels quals forma part generalment d'una estratègia familiar. Han entrat a Espanya de forma il·legal després d'un llarg itinerari que pot allargar-se fins i tot anys, passant i establint-se temporalment en els diferents països per on passen, sobretot al Marroc, utilitzant com a mitjà les *pasteres*, *cayucos* o els vehicles de transport de mercaderies o persones.

També amb la mateixa procedència de l'Àfrica Subsahariana vénen noies. Les aproximacions al coneixement de les realitats que aquestes presenten, ens porta a concloure que aquestes menors vénen lligades a xarxes de tràfic d'éssers humans (Morante y Trujillo 2007, Women's Link 2008)⁹ amb tot el que això comporta pel que fa a la violació dels seus drets fonamentals i a l'expressió de violència en tota la seva cruesa. Aquest perfil és també minoritari. Són menors amb edats a l'entorn dels 16-17 anys. Els trajectes des del seu país d'origen fins a Espanya són llargs i les xarxes de tràfic solen estar implicades en els seus itineraris migratoris, la destinació dels quals no és inicialment prevista perquè acabi a la nostra província. Les menors senyalen tenir deutes importants amb les xarxes de tràfic i manifesten no saber com les han de pagar. Accedeixen als centres si arriben en pastera i la incidència d'abandonament dels centres és alta i possiblement molt lligada a la seva situació de deute amb les xarxes de tràfic.

Han sofert situacions de gran violència (violacions, embarassos, maltractament...).

Però quan parlem de tràfic d'éssers humans, no podem obviar altres situacions de menors d'Europa del l'Est, que també, tot i que sempre amb una presència molt minoritària, afecten menors ingressades al nostre centre i que es correspondria amb el següent perfil:

Menors que procedeixen de països de l'Est i que migren lligades a **xarxes de tràfic d'éssers humans** amb finalitats d'explotació sexual¹⁰. Realitzen trajectes de durada curta i amb menys dificultats frontereres, però no per això deixen de ser trajectes amb greus conseqüències per a les menors que sofreixen violacions i vexacions. Són controlades per màfies que les tenen pràcticament segrestades un cop arriben al país de destí. Solen tenir documentació legal o falsificada. Assenyalen com a estratègia més comuna l'engany, però també el segrest. Quan accedeixen als centres de protecció solen romandre en aquests o sol·liciten el retorn al seu país de procedència (Morante y Trujillo 2007).

Hi ha, a més, altres situacions lligades al tràfic d'éssers humans amb finalitats d'explotació que afecten tant nois com noies i que la permanència efímera al nostre centre quan es produeixen el seu ingrés no ens ha permès aprofundir ni en el seu perfil, ni en el coneixement de les seves realitats sociofamiliars. Ens referim al següent perfil:

Menors dels dos sexes que procedeixen d'Europa del l'Est, d'**ètnia gitana**, que exerceixen la mendicitat o activitats delictives. Acompanyats per familiars, tot i que no necessàriament siguin els pares, observant-se indicadors d'extorsió i control d'adults (no necessàriament els familiars que, alhora, poden també ser controlats per xarxes criminals). Exerceixen les seves activitats (mendicitat o activitats il·lícites) en espais visibles. La incidència d'abandonament dels centres de protecció és molt alta i ràpida. Sobre aquestes nenes i aquests nens recauen aquells estereotips que comporten un més gran refús social i manifesta xenofòbia.

Finalitzarem aquestes descripcions de perfils referint-nos a menors les situacions dels quals són molt invisibilitzades i que en els darrers anys trobem en progressiu augment. Són menors que no accedeixen als recursos de protecció quan arriben a Espanya, sinó que s'integren amb familiars en diferent grau de parentiu¹¹, des dels propis pares a germans, cosins o altres familiars més llunyans.

Menors del sexe femení, procedents del Marroc¹² que migren per integrar-se amb familiars o prop parents, residents al país receptor, però **amb els que no tenien establerts vincles**, són seleccionades pels familiars pel que fa al gènere i compleixen funcions de suport als adults en les tasques domèstiques i de criança. La situació de desprotecció o maltractament pot trobar-se molt invisible.

Amb importants diferències, la integració de menors del sexe masculí en llars de familiars sense vinculacions significatives amb els seus membres també es

produeix en alguns casos. L'ús de la xarxa familiar com a estratègia de suport a la migració del menor pot acabar en conflictes que donen origen a l'ingrés al nostre centre.

Per últim, assenyalem també els ingressos que es produeixen com a resposta a les restriccions de reagrupacions familiars no contemplades per la normativa d'estrangeria:

Menors dels dos sexes, procedents del Marroc que ja conviuen en origen amb membres de la família extensa, amb **els que tenen establerts vincles afectius** i que emprenen la immigració de forma irregular per la impossibilitat de ser reagrupats legalment. Solen usar estratègies que amorteixen el pas de l'Estret. No presenten indicadors de desprotecció. L'accés al sistema de protecció és concebut com un recurs de suport i una alternativa per regularitzar la seva situació legal¹³.

Pel caràcter universal del nostre centre, només acotat per l'edat, juntament amb els ingressos de menors estrangers també es produeixen ingressos de menors espanyols que responen al següent perfil:

Menors dels dos sexes, de nacionalitat espanyola que ingressen generalment per ordre de la Fiscalia de Menors. Solen tenir experiències de violència en l'àmbit familiar. La situació de forta crisi relacional adolescents/pares, la falta de recursos que aborden aquests problemes o la insuficiència d'aquests provoquen que la situació esclati amb la sortida d'un membre de la família, en aquests casos el menor. Hauríem d'indagar amb més profunditat en el perfil familiar i dels i de les menors per constatar l'aproximació que, a continuació, realitzem que es troba a la base d'aquestes situacions: existència de característiques personals associades a trastorns de salut mental, separacions amb greus conflictes dels progenitors, recerca d'orígens de menors adoptats, menors infractors, problemes de consum de substàncies.

L'acció protectora que desenvolupa el centre

L'acció protectora que porta a terme el *Centro Ángel Ganivet* té dues línies genèriques d'intervenció. Per un costat, es duen a terme aquelles actuacions que calen per a la valoració de necessitats (diagnòstic) que ens permetin dissenyar els plans d'intervenció per cada menor. Per l'altre, es desenvolupen les actuacions relacionades amb l'atenció dels i de les menors i que van adreçades a proporcionar un desenvolupament integral en cada una de les àrees de la personalitat de cada menor acollit en aquest centre.

El centre integra en els seus plans anuals els principis i objectius recollits en la legislació vigent de caràcter general per a la infància i en aquelles normes més específiques sobre l'acolliment residencial¹⁴ en les que, a més de recollir el principi del suprem interès del Menor per damunt de qualsevol altre interès, s'estableix, com a principi transversal en les actuacions protectores, el de la

calidesa i qualitat tècnica de l'atenció, referida tant als recursos humans com als materials dels centres.

Les actuacions per a assumptió de tutela de les i els menors

El *Centro Ángel Ganivet*, en els seus primers anys de treball amb menors migrants va realitzar una proposta d'adaptació del procés tècnic-administratiu per a la intervenció dels diferents Serveis de Protecció de Menors que va ser aprovada pel Servei de Protecció de Menors, possibilitant així un tractament igualitari als menors nacionals en els procediments per a l'adopció d'una mesura protectora (Thamary Trujillo 2005, Trujillo 2006). El procediment molt sintetitzat és el següent:

Fase de recepció

- Actuacions inicials per al coneixement de la situació del menor
- Decisions sobre l'obertura de l'expedient de protecció, la continuïtat en l'acollida, el cessament al centre.

Fase d'estudi, diagnòstic i pronòstic

- Aprofundiment en el coneixement del menor
- Procés de documentació
- Emissió d'informes de les diferents àrees, base per a la proposta.

Fase de proposta de mesura i pla d'actuació i execució

- Realització d'informe de proposta: mesura legal, objectius (incloent la regularització), programes i recursos...
- Inclusió en programes específics complementaris
- Presentació a la comissió Provincial de mesures de Protecció
- Declaració de Desemparament i aprovació del pla d'actuació per la CPMP
- Trasllat a altres dispositius residencials de la xarxa de centres de protecció, d'acord amb els programes aplicables en cada cas.
- Seguiment que es realitza des del SPM

Les actuacions dirigides a proporcionar un desenvolupament integral en cada una de les àrees de la personalitat de les i els menors

El *Centro Ángel Ganivet* a més d'aquesta funció de valoració de necessitats, és a més un espai convivencial, que té com a objectiu prestar una atenció integral als i a les menors i que ha de fer-ho en paral·lel a aquest procés de coneixement sobre aquests que anem adquirint.

La intervenció tant psicològica com educativa i social, ja de per si complexa amb qualsevol col·lectiu en situació de vulnerabilitat, suposa més grans dificultats encara en un centre d'acollida per múltiples raons. La mateixa naturalesa del programa de primera acollida que implica una gran variabilitat d'ingressos sense informació prèvia, la diversitat de perfils que hem descrit, tot això, unit al fet de ser el primer contacte amb la societat receptora per a la majoria de les i els noies/ is migrants, configura una tasca extremadament delicada que necessita d'una dotació de personal important en quantitat i qualitat tècnica. Paral·lelament ha de comptar amb procediments de coordinació interna eficaços i també amb mecanismes suficients de suport per part de les instàncies administratives que intervenen en la protecció en un sentit més ampli.

En el desenvolupament de les diferents activitats encaminades a la satisfacció de necessitats s'utilitzen per una banda, els recursos interns, unitats convivencials en les que les i els menors realitzen les activitats de la vida quotidiana i en les que es pretén propiciar els coneixements conceptuals i actitudinals necessaris per al seu desenvolupament i per a la convivència. Per altra banda, els i les menors utilitzen els mateixos recursos adreçats a la resta de la població. Se'ls assigna assistència sanitària a través del centre de salut corresponent, es procedeix a la seva escolarització, s'inicien els programes d'aprenentatge de l'idioma espanyol, es prepara l'accés a activitats formatives prelaborals, s'organitza el temps d'oci, etc. En aquest espai d'interrelació dels recursos, de les i els menors i els professionals s'imbrica la intervenció psicosocial i educativa.

En aquest espai d'interrelació dels recursos els professionals s'imbrica la intervenció psicosocial i educativa

La complexitat i les dificultats de la intervenció

Partint del'afirmació feta sobre la complexitat que impliquen els processos d'intervenció amb les i els menors que atensem, hem d'afrontar les dificultats com a quelcom consubstancial a ells. En les anàlisis d'aquests processos que hem de realitzar, els equips de professionals hem d'allunyar-nos de simplificacions que, a vegades, focalitzen les dificultats en el comportament de la o el menor sense considerar que els comportaments de les persones són també expressions de gran complexitat, són el resultat de múltiples factors i interrelacions que no es poden comprendre des d'una anàlisi lineal formulat en termes de relació de causa/efecte immediat.

Els processos d'intervenció amb les i els menors comporten dificultats que es relacionen amb els següents factors:

Les preconcepcions sobre altres cultures desconegudes per a nosaltres i per a les i els menors¹⁵ i els prejudicis socials i estereotips sobre els menors estrangeres/rs

L'acollida de menors que procedeixen d'altres països i, per tant, de diferents cultures planteja necessàriament qüestions relacionades amb la convivència

intercultural. Partim d'un context amb una cultura dominant en què anem a trobar diferents concepcions i actituds pel que fa a “els altres”.

L'etnocentrisme¹⁶ que guia i contamina la nostra mirada dona lloc a una sèrie de preconcepcions sobre elements de la seva cultura, com les mateixes conductes, que dificulten la nostra comprensió i la interacció social amb ells, i l'accés al seu univers cultural i simbòlic. Aquestes preconcepcions van acompanyades – i en moltes d'elles donen lloc – d'estereotips, falses imatges generalitzades i esteses a totes/tots les/els menors, que es troben a la base dels prejudicis presents en la nostra relació amb les/els menors.

En el desenvolupament de la intervenció amb els menors és molt important plantejar-nos interculturalitat com un repte professional. *“Debemos ser conocedores de algunos aspectos relevantes de las culturas que compartimos, sin caer en el error de intentar homogeneizarlas y, lo que sería peor, juzgarlas comparativamente.”* (Martínez, Sanahuja y Santonja 2007:13).

L'absència d'un idioma comú i les seves repercussions en la comunicació entre professionals i menors. Aquesta situació es fa més complexa i difícil per la presència de diferents idiomes

Les/els menors generalment ingressen al nostre centre sense coneixement de l'idioma espanyol. En el curt període de temps que conviuen al centre arriben a adquirir un coneixement rudimentari però no suficient per a la comprensió i expressió de pensaments, desigs, sentiments o emocions.

La comunicació no verbal que acompanya en les interrelacions personals resulta també limitada, ja que els codis culturals tenen una important rellevància en la seva interpretació. A vegades els equips educatius poden considerar que les respostes a aquestes limitacions són de responsabilitat única dels menors, al·legant la necessitat que les/els menors han d'aprendre l'idioma per al seu propi benefici, afirmació que és certa, però que mai no pot anar acompanyada de la prohibició de parlar la seva llengua i la imposició d'una altra que els és aliena. De vegades se senyala el menor com un “estratega de la comunicació” i se li atribueix un domini de l'idioma més gran del que pugui tenir i que administra en funció dels seus interessos; se li adjudica, a més, una intencionalitat de forma arbitrària.

Els efectes d'aquestes respostes seran justament les contràries a les desitjades, les/els menors davant d'aquesta hostilitat poden reaccionar utilitzant el seu propi idioma com a expressió de refús a la comunicació. L'idioma és una signe fonamental d'identitat, els esforços dels equips professionals han d'anar dirigits a cercar formes de comunicació des d'una actitud de confiança, recolzada en la coherència i en el respecte. Entre aquests esforços no descartaria els encaminats a què els professionals arribin a aprendre i conèixer les llengües més emprades per aquests menors.

La inclusió en els equips de professionals de la mediació i de la interpretació és una alternativa que aporta un gran suport en la comunicació; tanmateix, no és una solució suficient com a resposta a les necessitats d'interrelació entre menors i professionals. En el suport que aquests professionals proporcionen cal buscar un equilibri per establir un circuit de comunicació fluida i evitar que segueixin presents els riscos dels quals abans se n'ha fet referència.

La situació d'inestabilitat jurídica de les i els menors en confluïr en ells dues condicions que determinen l'aplicació de dos marcs jurídics contraposats, el d'estrangeria de caràcter garantista i el de protecció també de caràcter garantista¹⁷

Els menors, per la condició de menor, són subjectes de tots els drets reconeguts en el marc normatiu internacional, nacional i autonòmic. Aquestes lleis són garantistes de drets. Per la condició d'immigrants, els són d'aplicació la normativa d'estrangeria que com sabem són restrictives i dirigides fonamentalment al control dels fluxos migratoris. Com assenyalava Jiménez (2003), aquesta duplictat i complexitat jurídica situa les/els menors en dues lògiques contraposades, una que els expulsa i una altra que els protegeix.

L'aplicació d'aquests dos marcs normatius té en la pràctica un repartiment de competències que farà evident aquesta contradicció. Les competències, en tant que persones migrants, li corresponen a l'Administració de l'Estat, entre altres la de decidir el retorn al seu país o la permanència a Espanya. Les competències pel que fa a la seva condició de menors que són a Espanya sense companyia d'adults que exerceixin la pàtria potestat sobre ells o la seva tutela, corresponen a les comunitats autonòmiques que han d'assumir totes les obligacions i responsabilitats de la tutela i guarda dels menors com procurar-los aliment, vestit, educació, atenció sanitària, etc.

Aquesta duplictat i repartiment de competència tindrà uns efectes adversos en l'organització del tractament d'aquests menors en la pràctica, en què s'està produint una gran diversificació en l'atenció segons el territori autonòmic en el qual es troben. A més, la coordinació institucional es converteix en més complexa per les característiques organitzatives de l'Estat espanyol (17 comunitats i dues ciutats autònomes) i pels diferents nivells institucionals presents, estatal i autonòmic. La repercussió més negativa que produeix aquesta diversificació la trobarem en la incertesa que ocasionarà entre els menors –que no volen ser retornats– i en conseqüència en el foment per una banda, de la seva mobilitat pel territori espanyol, interrompent processos educatius i/o formatius i augmentant els riscos que s'instaurin formes de vida al carrer clarament perjudicials per al desenvolupament dels menors. Per altra banda, també tenen conseqüència sobre la invisibilitat d'algunes situacions que afecten els menors i més específicament les menors, com la seva relegació a l'espai privat o ocult.

Els menors aquesta duplictat i complexitat jurídica situa les/els menors en dues lògiques contraposades, una que els expulsa i una altra que els protegeix

Els processos de documentació que limiten l'accés a determinats recursos, creen incertesa i incrementen la mobilitat i provoquen situacions d'exclusió quan assoleixen la majoria d'edat

La falta d'unificació de criteris en els processos de documentació va molt unida a la duplicitat de condicions que presenten les/els menors i a la interpretació que cada instància administrativa realitza del mateix marc normatiu

La falta d'unificació de criteris en els processos de documentació va molt unida a la duplicitat de condicions que presenten les/els menors i a la interpretació que cada instància administrativa realitza del mateix marc normatiu. Tot i que no comptem amb informació clara sobre les actuacions de l'Administració i els procediments en les diferents Comunitats Autònomes i en les diferents províncies, sembla que les pràctiques en la declaració de desemparament i assumptió de tutela, la gestió de la documentació personal d'identificació en els consolats corresponents, la sol·licitud de permisos de residència, la concessió d'aquests permisos, temps de validesa, les peticions d'excepcions i/o permisos de treball i, per últim, les actuacions després de la majoria d'edat, no són les mateixes. Aquesta afirmació té la seva base, per una banda, en la informació que aporten les/els menors i la informació que recollim les/els professionals quan aquests procedeixen de centres d'altres províncies, Comunitats o Ciutats Autònomes.

Per altra banda, de les mateixes declaracions de polítics responsables aparegudes en premsa en les que relacionen les pràctiques de documentació amb l'*efecte crida*. Unit i interrelacionat amb l'estat de desprotecció en què poden quedar les/els menors per les repercussions de la mobilitat i invisibilitat a les que he fet referència, el no procurar la documentació a les/els menors tenen també conseqüències immediates sobre els riscos d'exclusió social¹⁸ en limitar l'accés a determinats recursos, fonamentalment els formatius, restringits encara més en l'etapa de crisi econòmica que vivim que ha provocat un augment en la demanda d'aquests recursos per part de la població autòctona. Però, sobretot, tenen les seves pitjors conseqüències en la situació en què es deixa el menor en fer els 18 anys, d'un dia per l'altre queda en situació irregular, sense treball, sense habitatge, sense recursos econòmics, en definitiva, sense condicions per afrontar una vida autònoma i en franca situació d'exclusió social.

Els processos d'interrelació professionals/menors, de la necessitat de reconeixement dels primers com a referents afectius i d'autoritat per als segons

La majoria dels nois/ies que he entrevistat confien que aconseguiran els seus objectius, fins i tot menors que en els seus processos educatius presenten moltes dificultats consideren que això és degut a què encara no tenen un treball.

Els nois i noies que es queden al centre, d'alguna manera confien que aquest és un element d'ajuda important en la materialització del seu projecte migratori, però no sempre aquesta confiança en allò que representa el centre és extensible

a *confiar* en les/els professionals, amb els que s'estableixen dinàmiques de relació molt variable i que moltes vegades passen pel no reconeixement per part del menor al professional com a figura adulta de referència afectiva i d'autoritat. Les respostes dels/les professionals davant d'aquesta actitud del menor també serà variable i en elles van implícites les nostres mateixes concepcions sobre els problemes socials, el fenomen migratori i els mateixos menors o de com entenem l'atenció dels i les menors i el reconeixement i exercici dels seus drets.

Les/els professionals hem de reflexionar sobre nosaltres mateixos, conèixer les nostres respostes emocionals, saber identificar-les i gestionar-les amb professionalitat. Amina Bargach planteja la relació del professional/menor en termes d'interdependència recíproca, una interdependència que parteix del reconeixement que cadascú (professional i menor) aporta coneixements a l'altre. En paraules de l'autora: "En certa manera hem de reconèixer que depenem del menor que és davant nostre, ja que la nostra professió és confirmada en cada actuació que fem amb l'altra persona. En el moment que li reflectim la importància i la meua dependència en ell, el menor deixarà portar-se per mi. En aquest moment és quan l'educador pot imposar regles. Regles per a un cert temps, en la mesura que els dos tenim coses a guanyar. Com a educador, jo he de posar regles durant un cert temps i el menor ha d'oobeir-les per un cert temps, i és en aquest moment que funciona".

La dificultat d'integració en el context escolar, ja que inicialment l'escolarització no es correspon amb els seus interessos

Inicialment, l'escolarització no es correspon amb els interessos manifestats pels menors, però això no ha de pressuposar que aquesta alternativa sigui descartada o considerada per part dels professionals com un element que pot ocasionar més desavantatges que beneficis per als menors. No oblidem que l'acreditació de l'escolaritat en els seus nivells obligatoris és un factor imprescindible en molts casos per a l'accés a recursos prelaborals i laborals i, a més, hem de tenir present que l'escola és un espai socialitzador de vital importància en els processos d'integració que els menors han de seguir en aquest context nou per a això.

És cert que l'escolarització dels menors no és exempta de dificultats, però en la seva anàlisi no podem obviar elements com la inseguretat que els suposa als i a les menors un context reglat i desconegut; el baix nivell d'escolarització en molts casos; la insuficiència de serveis del sistema escolar per millorar els processos d'integració de menors en situacions de dificultat; els prejudicis sobre les seves capacitats que els dificulta, si no impedeix, l'accés a nivells secundaris i superiors del sistema educatiu. Hem d'apostar fermament per una escola per a tots, que atengui la diversitat creant condicions que eliminin els factors de desigualtat que afecten els col·lectius més desfavorits, entre aquests el dels menors no acompanyats.

La presència de menors que presenten comportaments que alteren la convivència del centre

Alguns menors que ingressen al centre presenten conductes problemàtiques, socialment conflictives, en alguns casos associades a consums, problemes de salut mental, activitats predelictives o delictives que alteren en major o menor gravetat la convivència del centre. No sempre l'atenció d'aquests menors requereix un tractament segregat o molt especialitzat, però sí que necessita un context molt reglat en el qual es pugui realitzar un adequat control de tots els factors que puguin interferir en el procés terapèutic que s'ha de seguir amb ells. Les característiques d'un programa d'acollida inicial i immediata tenen certs elements desestabilitzadors a l'hora d'abordar aquestes problemàtiques, atesa la diversitat poblacional que atén i el caràcter imprevisit dels ingressos. Però l'estada d'aquests nois no es pot resoldre tampoc des del refús o des de la judicialització com a única alternativa.

Els comportaments de les persones són expressions de gran complexitat, són el resultat de múltiples factors i interrelacions, no es poden comprendre des d'una anàlisi simple i lineal, ni es produeixen en una relació de causa/efecte immediata. Senyalar els menors com a únics responsables, situant-los en una història personal de carrer, conflictivitat, drogues i delinqüència és afirmar basant-nos en les nostres suposicions o creences, és deixar-nos endur pels nostres propis prejudicis i reafirmar els qui també els tenen i és portar-nos a una visió negativa, a una mirada violenta que no fa sinó augmentar el refús social que té la seva més gran expressió en la xenofòbia.

La conflictivitat existeix en la nostra societat i afecta tots els grups socials, existeix i és connatural a la nostra existència. Resoldre els conflictes de forma pacífica i buscar alternatives que no impliquin violència no és sinó una responsabilitat de la societat adulta.

Les fallades en la coherència dels equips, en la coordinació, en la professionalització o en els mecanismes de respostes institucionals

La coherència en l'acció protectora i en les intervencions que d'ella se'n deriven és un element que ha de ser present al llarg de tot el procés d'actuació amb els menors, trobem moltes institucions que conflueixen en la protecció i en l'atenció de les necessitats dels menors. Les Subdelegacions del Govern, la Fiscalia de Menors, la policia, el Servei de Protecció de Menors i el Centre; a aquestes institucions cal afegir els recursos de la societat –serveis socials, educació, salut, ONGs, etc. – que de diferents maneres i diferents responsabilitats tenen competència en l'atenció als menors i la satisfacció de les seves necessitats biològiques, educatives, afectives, socials. A més, hi ha els diferents nivells competencials i de responsabilitat. Tot això configura un entramat complex on

les fallades en els processos de coordinació, d'unificació de criteris són més freqüents d'allò desitjat, cosa que no hem d'obviar en les anàlisis de les respostes dels menors davant la intervenció.

Els desafiaments i reptes en la intervenció

El coneixement com a punt de partida per orientar la intervenció és i ha de ser un desafiament permanent en la intervenció amb els i les menors que necessiten protecció. Les realitats socials canviants presents en la nostra era, la mobilitat poblacional i social correlativa al model de globalització econòmica, produeixen noves situacions de vulnerabilitat que afecten a diferents col·lectius socials entre ells la infància. Les i els professionals han d'estar en processos formatius permanents pel que fa al coneixement d'aquestes noves realitats i conèixer les seves característiques per identificar-les. A més, han d'haver adquirit les habilitats i eines per al desenvolupament de les tasques inherents a la seva professió i de l'acció social, sent necessari una formació contínua o permanent.

Els sistemes de protecció social, especialment els dirigits a les i als menors s'han de sotmetre a una contínua revisió per tal d'adequar-se als nous problemes socials que afecten la infància. El nostre sistema, pensat en uns moments històrics concrets i dissenyat per atendre unes necessitats derivades de determinats factors presents en aquells, no té la suficient capacitat per afrontar les noves necessitats de la infància i adolescència d'avui.

A partir d'aquestes premisses, la intervenció amb les i els menors no acompanyades/ats ha de tenir present:

- Una perspectiva basada en els drets fonamentals i en els drets que com a menors tenen reconeguts.
- Els contextos de les societats emissores i dels processos que impliquen els seus projectes migratoris.
- Les responsabilitats i obligacions afegides pel que fa a la família, a les xarxes socials i a les xarxes criminals.
- Els trajectes i itineraris migratoris, en els quals es produeixen violència que pot arribar a situacions extremes.
- Els contextos de la societat receptora
- La inestabilitat jurídica en què es troben per la seva doble condició de menors i immigrants.
- Els prejudicis ètnics i de gènere existents en la societat receptora
- El desconeixement per part de les i els menors dels contextos de la societat receptora: Claus culturals, idioma, drets, organització administrativa, L'absència de xarxes de suport en la societat receptora en alguns casos i el rol que aconsegueixen en el cas que estiguin presents.
- La participació de les i els menors en els processos de decisions que els afecten i considerar la seva capacitat d'agència, distingint aquesta de les situacions de risc social en les que són immerses/os.

El nostre sistema no té la suficient capacitat per afrontar les noves necessitats de la infància i adolescència d'avui

Per últim, per acabar, presento un quadre resum que recull d’una manera o altra les diferents variables i les seves relacions que incideixen en la intervenció amb els i les menors migrants. És un quadre orientatiu en què se situen dos pols oposats; en un, un model d’atenció assistencial i, en un altre, un model d’atenció psico-social-educatiu que podem considerar com un ideal assolible. He simplificat aquest quadre en relació amb cinc variables que propicien un determinat model d’intervenció.

Quadre 1: Models d'intervenció

Intervenció	Protecció	Finalitat	Recursos i tipologia de centres	Convivència	Rol professional	Model
	No tutela	Atenció a necessitats bàsiques. Cumplir el Mandato Legal. Inclusió com a declaració D'intencions	Macrocentre Programes homogenis Només recurs residencial centres específics. Difersificació només en fases Professionals no especialitzats	Etnocentrisme. Assimilació. Mereixement	Instructor Paternalisme basat en les creences	Model d'atenció assistencial i disciplinari
	Tutela	Atenció a necessitats Exercici dels drets. Facilitar l'autonomia Afavorir la inclusió social	Diversidicació Centres diversificats en fases i programes. No específics Professionals especialitzats	Desde los derechos. Participació Accés a recursos. Intercultural. Suport psico-social-educatiu	Educador Reparador Integrador Acompanyament Basat en el coneixement	Model d'atenció Psico-socio-educatiu

Font; Elaboració pròpia

A continuació es desenvolupa el model psico-socio-educatiu:

En primer lloc cal apostar per la protecció dels/les menors, reconeixent-los com a subjecte d’aquesta¹⁹. La protecció del menor i la menor estranger/a no acompanyat/a s’ha d’exercir mitjançant l’assumpció de la tutela per part de l’entitat pública competent, ja que aquest es troba a Espanya sense companyia de persona adulta que exerceixi la pàtria potestat o la seva tutela i conforme a l’article 172 del Codi Civil que defineix la situació de desemparament com la que es produeix de fet a causa de l’incompliment, o de l’impossible, o inadequat exercici dels deures de protecció establerts per les lleis per a la guarda dels menors, quan aquests queden privats de la necessària assistència moral o material.

La tutela administrativa és l'única figura legal que contempla el nostre ordenament jurídic per a la protecció efectiva dels menors que es troben en desemparament, l'entitat pública per mandat legal haurà de vetllar pel menor, tenir-lo en la seva companyia, alimentar-lo i procurar-li una formació integral (Arce, 2005).

La finalitat de l'acció protectora va íntimament relacionada amb l'anterior, ens ve a donar l'orientació necessària per a l'acció i marcarà el tipus de recursos que es dissenyen per donar respostes a les necessitats dels/les menors. En el model que proposem, l'acció protectora ha d'establir clarament la seva finalitat, basant-se en un bon diagnòstic de necessitats de cada un/a dels/de les menors ha de planificar tot un pla d'acció que permeti cobrir les necessitats en tots els àmbits dels/les menors i que vagi dirigit a crear condicions que possibilitin una vida independent i autònoma. Les accions per tant no només han d'anar encaminades a la intervenció amb les/els menors sinó també ha de propiciar canvis en el context. Amina Bargach ens recorda que "tota intervenció psico-socio-educativa per garantir la seva viabilitat ha de privilegiar la producció de canvis en els contextos, més que pas en els individus; per la qual cosa es fa necessari l'adequació dels nostres instruments d'intervenció sobre sistemes/contextos a la seva globalitat; és a dir, la família, l'escola, l'espai lliure en la xarxa comunitària, per excel·lència espais de pertinença del menor" (2006: 53). El reconeixement dels menors com a subjecte de drets és una qüestió que es troba incorporada en tota la normativa que ateny la protecció del menor i no hauria de suscitar dubtes en la seva aplicació, ni en cap moment discriminar sobre la base de la diferència de nacionalitat o raça. El paper actiu de les/els menors és també una idea consolidada en el nostre ordenament legal; per tant, les pràctiques de l'acció protectora ho han de tenir sempre present i propiciar el protagonisme de les/els menors en l'exercici dels drets fonamentals i en els que per la seva condició de menor tenen reconeguts.

Atenció a les necessitats, exercici dels drets i creació de condicions per a la vida autònoma, són els tres pilars en els quals s'ha de basar la intervenció per a l'obtenció d'una vida sana, autònoma i participativa en la societat, és a dir, per a l'obtenció de l'estatus de ciutadania en un estat democràtic.

Pel que fa als recursos, cal contemplar la diversificació en tots els seus programes i fases. Crida l'atenció que un recurs com l'acolliment familiar sigui en la pràctica tan poc utilitzat; almenys a Andalusia, aquesta qüestió no és anodina ja que està molt relacionada amb la interpretació de la protecció dels/les menors estrangers/res. Si bé es permet l'estada de les/dels menors amb familiars, no s'ha apostat encara per establir els mecanismes necessaris per a la utilització d'aquest recurs en igualtat de condicions amb les/els menors nacionals. Pel que fa als recursos residencials s'ha de propiciar la diversificació en fases i programes per compondre així una xarxa àmplia capaç d'adaptar-se a la diversitat de situacions que presenten les/els menors.

Situant-nos ja en els recursos residencials el model de convivència i el rol professional que exercim vénen en part determinats per les opcions anteriors i són indicadors del significat del model de protecció existent. Enfront d'un model convivencial basat en l'etnocentrisme, l'assimilació i el mèrit,

Les accions per tant no només han d'anar encaminades a la intervenció amb les/els menors sinó també ha de propiciar canvis en el context

dissortadament molt present encara en molts discursos de responsables i professionals, s'ha d'articular un model d'acció des del reconeixement dels drets, que entenguin els menors com a actors socials i protagonistes de la seva pròpia vida, que permeti l'accés als recursos de la societat en les mateixes condicions que les/els menors nacionals i que reconegui la diversitat cultural com una riquesa i una oportunitat de crear espais convivencials des de la igualtat per anar construint un model intercultural.

El rol professional que exercim, com hem assenyalat, té molta relació amb el que s'ha dit abans, en el model psico-social-educatiu ha de ser educador, reparador, integrador i basat en el coneixement. Els professionals ens enfrontem a una tasca complexa, emmarcada en un context social i polític determinat, les nostres accions no són independents, nombrosos factors incideixen en la nostra labor diària amb les/els menors. L'acció protectora, a més, no competeix exclusivament a les/els professionals de la intervenció directa sinó que en ella interactuen diferents institucions, professionals i responsables de les Administracions amb diferents nivells de competències. No obstant això, els/les professionals de l'acció directa tenim moltes oportunitats de construir i desenvolupar un model convivencial i el nostre rol professional envers aquests horitzons més esperançadors.

El quadre ens ajudarà a situar-nos en l'anàlisi del nostre model d'intervenció²⁰ i segurament ningú situarà les seves pràctiques en un model pur, sinó que aquestes compartiran característiques dels dos. Abastar el model psico-socio-educatiu és un repte que ha de ser present en totes i cada una de les accions que emprenem i desenvolupem cada dia per a i AMB els i les menors en el nostre exercici professional. Les/els menors tenen dret a rebre una protecció de qualitat tècnica i calidesa humana, les/els professionals ens sentirem millor si els la proporcionem.

Maru Trujillo Vega
Treballadora Social del *Centro Ángel Ganivet* de Granada
Investigadora del grup SEPISE de la *Universidad de Granada*

Bibliografia

- Alonso Segura, Ariadna** (2008), *En terra de ningú. Una aproximación a la prostitució en els projectes migratoris de menors no acompanyades de l'Europa de l'Est a Catalunya*. Tesina. Barcelona: Universitat Autònoma.
- Apaolaza Beraza, José Miguel** (1997), "Procesos de construcción nacional". Género, clase y etnia en los nuevos procesos de globalización". A Maquieira Virginia, y Vara María Jesús (Coords). Instituto de la Mujer de la Universidad Autònoma de Madrid. Madrid.
- Arce Jiménez, Elena** (2006), "Los menores extranjeros: su desprotección frente a la legislación de extranjería". A Checa Olmos, Francisco, Arjona, Ángeles y

Checa Olmos, Juan Carlos (eds) *Menores tras la frontera. Otra inmigración que aguarda*. Barcelona: Icaria- Antrazyt: 51-62.

Arce Jiménez, Elena (2006), “Menores extranjeros no acompañados”. A Lázaro González, Isabel y Culebras Llana, Irene (coords) *Nuevos retos que plantean los menores extranjeros al derecho. IV Jornadas sobre Derecho de los Menores*. Universidad Pontificia de Comillas. Documentos de Trabajo nº 61.

Bargahc, Amina (2006), “Los contextos de riesgo: menores migrantes <no> acompañados”. A Checa Olmos, Francisco, Arjona, Ángeles y Checa Olmos Juan Carlos (eds) *Menores tras la frontera. Otra inmigración que aguarda*. Icaria- Antrazyt. Barcelona. Págs. 51-62.

Bargahc, Amina (2009), «La integración del menor migrante sin referente adulto en el país receptor». A Jiménez Hernández, Antonio (Coord.) *Menores migrantes sin referentes familiares* Grupo Editorial Universitario. Granada. Págs. 29-34

Dirección General de Infancia y Familia (2000), *Manual de intervención de los servicios de atención al niño*. Junta de Andalucía. Sevilla.

Empez Vida, Nuria (2008), “Menores no acompañad@s con referentes familiares, l@s invisibles del sistema de protección”. Disponible en <http://www.ub.es/geocrit/-xcol/26.htm> (última consulta 23-04-10)

Giménez, Carlos; Suárez, Liliana (2000), *Menores no acompañados: análisis general. Cuadernos de investigación*. Universidad Autónoma. Madrid.

Jiménez Álvarez, Mercedes (2003), *Buscarse la vida. Análisis transnacional de los procesos migratorios de los menores marroquíes en Andalucía*. Cuadernos de la Fundación Santa María. SM Ediciones. Madrid.

Jiménez Álvarez, Mercedes (2006), “Menores inmigrantes o los vulnerables de la globalización. A Checa y Olmos, Francisco, Arjona, Ángeles y Checa Olmos, Juan Carlos (eds) *Menores tras la frontera. Otra inmigración que aguarda*. Icaria- Antrazyt. Barcelona. Págs. 63-82.

Jiménez Álvarez, Mercedes (2007) “Una mirada transnacional: Contextos migratorios en Marruecos de los menores migrantes e intervención en origen”. Ponencia presentada en el Coloquio Internacional *La migración de los menores no acompañados en Europa*. Poitiers – Francia. A Observatorio Internacional de Justicia Juvenil. Disponible en: http://www.oijj.org/documental_ficha.php?cod=0&total=1&tampag=10&vis=C&pags=1 (última consulta 23-04-10).

Martínez Soriano, Antoni; Sanahuja Morales, Amparo; Santonja Pérez, Vicenta (2007), *Manual de intervención psicosocial con menores inmigrantes*. Cuadernos de investigación, nº 1, 2007. Disponible en http://www.cop-v.org/db/docu/Cuaderno_1.p (Última consulta 27-04-2010)

Morante del Peral, Mª de la Luz; Trujillo Vega, Mª Auxiliadora (2007), “Las niñas y adolescentes que emigran solas a España. Las influencias o determinaciones derivadas de su condición de mujeres”. Coloquio Internacional *La migración de los menores no acompañados en Europa*. Poitiers – Francia. A Observatorio Internacional de Justicia Juvenil. http://www.oijj.org/documental_ficha.php?rel=SI&cod=2049&pags=0 (Última consulta 27-04-10)

Morante del Peral, Mª de la Luz; Trujillo Vega, Mª Auxiliadora (2009), “Las niñas y adolescentes que emigran solas a España: ¿Un nuevo fenómeno social?”. An Jiménez Hernández Antonio (Coord.) *Menores migrantes sin referentes familiares*. Grupo Editorial Universitario. Granada. Págs. 65-68.

Morante del Peral, Mª de la Luz; Trujillo Vega, Mª Auxiliadora (2009) “Las niñas y adolescentes marroquíes en la migración”. Ponencia presentada en el curso de verano para profesionales que trabajan con menores migrantes en España y Marruecos. Tánger 13 – 18 de julio 2009. Pendent de publicació.

Observatorio de la Infancia en Andalucía (2009), Cifras y datos nº 6: Menores extranjeros. Disponible en http://www.juntadeandalucia.es/observatoriodelainfancia/oia/esp/cifras_y_datos.aspx (Última consulta 24-05-2010)

Quiroga, Violeta; Ariadna, Alonso; Soria, Montse (2009), *Somnis de butxaca*. Nois i noies menors migrants no acompanyats a Catalunya. Publicaciones Digitales, núm.6. Fundació Jaume Bofill. Barcelona.

Ramírez Fernández, Ángeles; Jiménez Álvarez, Mercedes (coords), (2005), *Las otras migraciones: la emigración de menores marroquíes no acompañados a España*. Akal. Madrid.

Setián, M. Luisa; Berganza, Isabel (2006), “Intervención social con menores inmigrantes no acompañados”. Ponencia presentada en el VI Congreso de escuelas universitarias de Trabajo Social.

Thamar, Nawalle; Trujillo, M^a. Auxiliadora (2005), “Trabajar con menores que emigran solos: afrontar una nueva experiencia”, a Ramírez Fernández, Ángeles y Jiménez Álvarez, Mercedes (coords) *Las otras migraciones: la emigración de menores marroquíes no acompañados a España*. Akal. Madrid.

Trujillo Vega, Mª Auxiliadora (2006), “Atención de los menores marroquíes que emigran solos a Granada: intervención social profesional y retos político-sociales” A *Ponencias del IV Seminario sobre la Investigación de la Emigración Extranjera en Andalucía*. Junta de Andalucía. Consejería de Gobernación.

Trujillo Vega, Mª Auxiliadora (2009), “Las personas menores de edad también emigran. Ausentes-invisibles-hipervisibles”. A *XXI Edición de los cursos de verano de la Universidad de Granada en Ceuta*. Instituto de Estudios Ceutíes. Granada. Págs. 100-107

Women's Link World Wide (2008), *Los derechos de las mujeres migrantes: una realidad invisible*. Disponible en: http://www.womenslinkworldwide.org/pub_migrantwomen.html (Última consulta 23-04-2010)

Normativa referenciada

- Ley 1/1998, de 20 de abril, de los derechos y la atención al menor.
- Decreto 42/2002, de 12 de febrero, del régimen de desamparo, tutela y guarda administrativa.
- Decreto 282/2002, de 12 de noviembre, de acogimiento familiar y adopción.
- Decreto 355/2003, de 16 de diciembre, del acogimiento residencial de menores.
- Orden de 13 de julio de 2005, por la que se aprueba el proyecto educativo marco para los centros de protección de menores en el ámbito de la Comunidad Autónoma de Andalucía.

- Orden de 23 de julio de 2007, por la que se aprueba el Currículum Educativo Marco para los Centros de Protección de Menores, en el ámbito de la Comunidad Autónoma de Andalucía
- Orden de 23 de octubre de 2007, por la que se aprueba el reglamento marco para la organización y funcionamiento de los centros de protección de menores en el ámbito de la Comunidad Autónoma.

- 1 Aquesta hipervisibilitat contrasta amb la invisibilitat d'altres realitats que afecten la infància migrant detallades en els perfils de les/els menors.
- 2 En relació amb aquestes dades, hem d'assenyalar que parla de menors estrangers sense especificar si es corresponen amb "menors no acompanyats".
- 3 El Proyecto Marco, aprovat mitjançant Orden de 13 de juliol de 2005, per la que s'aprova el projecte educatiu marc per als centres de protecció de menors en l'àmbit de la Comunidad Autónoma de Andalucía, en l'apartat 5.a defineix els programes d'Acollida Inicial i Immediata com " Son aquellos que prevén que en los centros se pueda facilitar una primera acogida a menores que necesitan atención en acogimiento residencial, pero de quienes aún no se conozca adecuadamente su problemática, sea necesario un diagnóstico y se necesite una labor previa a la toma de decisiones sobre su futuro, tanto si dicha acogida se refiere a una situación de urgencia, como si se trata de algo previsto o programado".
- 4 Els tres programes estan íntimament relacionats. El Proyecto Marco, aprovat mitjançant Orden de 13 de juliol de 2005, per la que s'aprova el projecte educatiu marc per als centres de protecció de menors en l'àmbit de la comunitat autònoma d'Andalusia, en l'apartat 5.a defineix els programes d'Acollida Inicial e Immediata com " Son aquellos que prevén que en los centros se pueda facilitar una primera acogida a menores que necesitan atención en acogimiento residencial, pero de quienes aún no se conozca adecuadamente su problemática, sea necesario un diagnóstico y se necesite una labor previa a la toma de decisiones sobre su futuro, tanto si dicha acogida se refiere a una situación de urgencia, como si se trata de algo previsto o programado".
- 5 Dades elaborades pel mateix centre.
- 6 En el períodeo **15 de juny-10 de setembre de 2009**, per raons organitzatives el centre no realitzà les funcions d'acollida immediata, fet que ha de tenir-se en compte en analitzar la disminució del nombre d'ingressos.
- 7 S'inclouen només un esbós d'aquells perfils observats des de la pràctica professional al Centro Ángel Ganivet, ja que el primer article de Quiroga i Sòria d'aquesta revista aborda en profunditat els perfils de les i els menors.
- 8 Per aprofundir en aquest aspecte veure Jiménez, 2003 "Buscarse la Vida".
- 9 WOMEN'S LINK WORLD WIDE (2008) "Los derechos de las mujeres migrantes: una realidad invisible". En: http://www.womenslinkworldwide.org/pub_migrantwomen.html
- 10 La tesina d'Ariadna Alonso "En terra de ningú. Una aproximación a la prostitució en els projectes migratoris de menors no acompanyats de l'Europa de l'Est a Catalunya", aborda la situació del col·lectiu de MMNA treballadores del sexe, entre les quals hi ha un grup de menors víctimes de tràfic. L'article tres d'aquesta revista es refereix a aquest tema..
- 11 Vuere Nuria Empez "Menores no acompañad@s con referentes familiares, l@s invisibles del sistema de protección". Disponible en <http://www.ub.es/geocrit/-xcol/26.htm> (última consulta 15-04-10). Ver Morante y Trujillo, ponencia presentada en el curso de verano para profesionales que trabajan con menores migrantes en España y Marruecos. Tànger 13 – 18 de julio 2009. Pendent de publicació.
- 12 En anys anteriors hem trobat en aquesta situació menors procedents d'Amèrica Llatina, no així en l'any 2009.
- 13 Aquesta situació és més freqüent en els casos de nois.
- 14 Entre aqueestes últimes
 - Decreto 355/2003, de 16 de desembre, del acogimiento residencial de menores.

- Orden de 13 de juliol de 2005, por la que se aprueba el proyecto educativo marco para los centros de protección de menores en el ámbito de la Comunidad Autónoma de Andalucía.
 - Orden de 23 de juliol de 2007, por la que se aprueba el Currículum Educativo Marco para los Centros de Protección de Menores, en el ámbito de la Comunidad Autónoma de Andalucía
 - Orden de 23 de octubre de 2007, por la que se aprueba el reglamento marco para la organización y funcionamiento de los centros de protección de menores en el ámbito de la Comunidad Autónoma de Andalucía
- 15 Veure Manual de intervención psicosocial con menores inmigrantes. Cuadernos de investigación, nº 1, 2007. Disponible en http://www.cop-v.org/db/docu/Cuaderno_1.p (Última consulta 27-04-2010)
 - 16 Veure Apaolaza 1997.
 - 17 Veure Arce 2006.
 - 18 “...Un niño o niña está excluido con respecto a otros niños o niñas cuando se cree que corre el riesgo de no beneficiarse de un entorno que le proteja contra la violencia, los malos tratos y la explotación, o cuando no tenga posibilidades de acceder a servicios y bienes esenciales y esto amenace de alguna manera su capacidad para participar plenamente algún día en su sociedad. Quienes excluyen a estos niños pueden ser sus familias, la comunidad, el gobierno, la sociedad civil, los medios de comunicación, el sector privado y otros niños y niñas”. UNICEF (2006:7).
 - 19 Alguns responsables de les Administracions qüestionen la necessitat de protegir i tutelar aquests menors.
 - 20 Setién y Berganza en el seu article “Intervención social con menores inmigrantes no acompañados” analitzen tres models d'intervenció atenent la tipologia de centres, el mode de gestió i la forma en què s'aborden l'atenció i el tractament amb els menors.